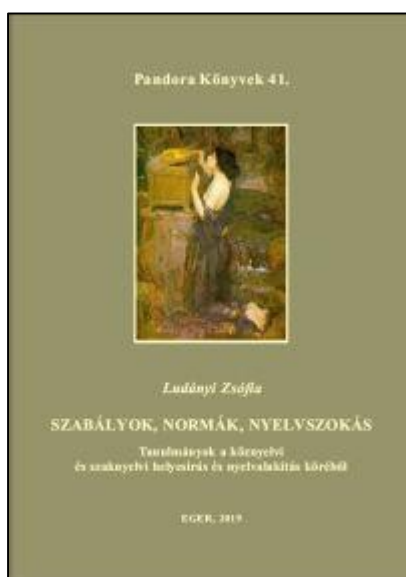


Ludányi Zsófia

**Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi és szaknyelvi helyesírás és nyelvvalakítés köréből (Hegyi Laura)**

LÍCEUM KIADÓ. EGER. 2019. 189 OLDAL

**Helyesírás, nyelvfelfogás a köznyelvben és az orvosi szaknyelvben**



Mint az a könyv előszavában is olvasható, Ludányi Zsófia ebben a kötetében olyan, a normatív nyelvhasználathoz, a helyesíráshoz és a nyelvműveléshez köthető tanulmányokat gyűjt egybe, amelyek eddig különböző folyóiratokban vagy konferenciakötetekben jelentek meg, de akadnak köztük olyan írások is, amelyeket eddig még nem publikáltak. A *Szabályok, normák, nyelvszokás* című kötet a Líceum Kiadó gondozásában megjelenő Pandora Könyvek 41. kötete.

A szerző több helyen is megjegyzi, hogy a tanulmányok nagy része még akkor készült, amikor *A magyar helyesírás szabályai* 11. kiadása volt érvényben. Ennek megfelelően Ludányi Zsófia a korábban már megjelent tanulmányokat átdolgozta, aktualizálta a 2015-ben megjelent 12. kiadás előírásainak megfelelően.

A kötet három nagy tematikus egységre tagolódik: *I. Helyesírás, II. Nyelvművelés, nyelvi menedzselés, nyelvi ideológiák, III. (Szak)nyelvhasználati kérdések a gyakorlatban: válogatott nyelvművelő írások*. A tanulmányok nagy része az orvosi nyelvből vonultat fel érdekes példákat; a nagy egységeket az orvosi szaknyelvben való alkalmazásuk köti össze.

Az első egység többféle szempontból közelíti meg a helyesírás kérdését. Már a témakör elején a magyar helyesírási szabályok egyik legnehezebben megtanulható része, a mozgószabályok kerülnek előtérbe *A mozgószabályokról* című tanulmányban (11–21). Mivel ezek viszonylag új keletű szabályok a helyesírási rendszerünkben, a szerző egy rövid történeti áttekintéssel kezd, majd azt fejti ki bővebben, hogy mi a probléma az AkH. 11. kiadásának 139. c) pontjával, a harmadik mozgószabállyal. Az ezt követő tanulmány, amelynek a címe *A szótagszámlálás szabálya az orvosi helyesírásban, különös tekintettel az idegen prefixumos összetételekre* (22–36), szintén egy fontos helyesírási szabályt, a szótagszámlálást és ennek megjelenését tárgyalja az orvosi helyesírásban. Vizsgálja az orvosi írásgyakorlatot, valamint helyzetképet és javaslatot ad a témával kapcsolatban.

Sokan, sokféleképpen használunk rövidítéseket a nyelvhasználatunk során, ez alól az orvosok sem kivételek, éppen ezért a harmadik tanulmány (*Rövidítések a magyar orvosi nyelvben. Szemészeti kórlapok rövidítéseiről és helyesírásukról*, 37–51) egy érdekes kérdéssel, a magyar orvosi nyelvben előforduló orvosi rövidítésekkel foglalkozik. Az előző két tanulmányhoz hasonlóan ez is egy rövid történeti háttér felvázolásával indul, majd bemutatja a kapcsolódó vizsgálat tárgyát, anyagát és az előzetes eredményeket, különféle szempontok szerint csoportosítva az anyagban található mintegy 600 rövidítést.

Az új helyesírási szabályzat életbe lépése szaknyelvi szabályzatainkra is hatással volt, ezeket a változásokat tárgyalja a következő, *Szaknyelvi helyesírási változások az AkH.<sup>12</sup> tükrében, különös tekintettel az orvosi nyelvre* című tanulmány (52–61) is. Foglalkozik az orvosi helyesírás főbb kérdésköreivel, az azokat érintő változásokkal, valamint kitér a megváltozott helyesírású szavakra és a vagylagos alakokra (például *rubeola* → *rubeóla*, *immúnis* → *immunis*). Újra előtérbe kerül a szótagszámlálás és a mozgószabályok kérdése, főként azokat a pontokat végigjárva, ahol az új, 12. kiadású helyesírási szabályzatban változások vannak.

A 21. században az internet és a számítógépek világában a nyelvi adatbázisok, a szövegtárak is fejlődnek, már nem csak „papíralapon” vannak jelen. A nyelvészeti kutatásokhoz ma már szorosan hozzátartoznak a korpuszok, éppen ezért elengedhetetlen, hogy egységes, normatív helyesírás legyen kidolgozva a korpuszok elnevezéseire – mutat rá a *Korpuszneveink helyesírásáról* című tanulmány (62–68).

Ludányi Zsófia ebben a kötetében azzal is foglalkozik, hogy milyen online segédeszközök állnak a rendelkezésünkre a helyesírás-tanítás során, különös tekintettel a *helyesiras.mta.hu*-ra, valamint azt is bemutatja, hogy ezeket a segédeszközöket hogyan lehet alkalmazni egy anyanyelvi órán. A helyesírás mint tanegység fokozatosan van beépítve az évfolyamok kerettanterveibe, nem kapcsolható kizárólag egyetlen iskolai évfolyamhoz. A digitális kultúra elterjedésével fontos, hogy tisztában legyünk azzal, milyen online segédeszközöket használhatunk. A tanulmánykötet *Online segédeszközök a helyesírás tanításának szolgálatában* című írása (69–78) kitér a szaknyelvi helyesírás kérdésére is. Az *Online helyesírási segédeszközök használata az anyanyelvi órán: egy felmérés tanulságai* című tanulmány (79–87) betekintést nyújt egy empirikus kutatásba is a tanári tapasztalatok révén. A kutatás kérdőíves formában zajlott, és egyik fő kérdésköre az volt, hogy mennyire hasznos a *helyesiras.mta.hu* a közoktatásban.

Az első nagy egység utolsó tanulmánya (88–94), amely *A „népi” helyesírási gondolkodásról – a nyelvi tanácsadói gyakorlat alapján* címet viseli, a „népi” helyesírási gondolkodásról szól. Rámutat arra, hogy a laikus nyelvhasználók egészen más szempontokat érvényesítenek az egyes összetételek, szerkezetek írásakor, mint amit a szabályzat előír. A szerző az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgálatán végzett mindennapi munkájának a tapasztalatait foglalja össze ebben az írásában, három esettanulmány bemutatásával hangsúlyozva, hogy a „hétköznapi helyesírás” rendezőelve sokszor az analógia, az azonos fogalomkörü csoportba tartozó alakulatok azonos írásmódjának kívánalma.

A második nagy egységben négy olyan tanulmány kapott helyet, amely valamilyen formában a nyelvi menedzseléssel, a nyelv műveléssel, a nyelvi ideológiákkal foglalkozik. Ludányi Zsófia két tanulmányban is (*Nyelvi és nyelvhelyességi ideológiák a 21. századi szervezett orvosnyelv-alkításban*, 97–114, illetve *Egy sajátos tankönyvtípus: „A magyar orvosi nyelv tankönyve” nyelvszemlélete a nyelvi ideológiák tükrében*, 115–125) az orvosi nyelv sajátos helyzetét elemzi egy átfogó kutatás keretében. Az orvosi szaknyelv eltér a szaknyelvektől olyan téren, hogy az orvos-beteg kommunikáció révén a laikusok bevonása elkerülhetetlen. Éppen ezért fontos megvizsgálni, hogy mely 21. századi nyelvi és nyelvhelyességi ideológiák érvényesülnek az orvosi nyelv egységésítésére, terminológiai megújítására irányuló, főként orvosok által végzett „szaknyelvújítási” mozgalmakban.

A szerző egy nagyobb kutatás kis részletét is bemutatja *Idegen szavakkal és nyelvi formákkal kapcsolatos nyelvi ideológiák vizsgálata orvosok és orvostanhallgatók nyelvi reflexióiban* című írásában (126–134). Elemzi, hogy miként gondolkodnak az idegen terminusokról és ezek magyartásáról az orvosok és az orvostanhallgatók.

Majd ismét a nyelvi tanácsadó szolgálat kerül előtérbe a *Nyelvi ideológiák és napjaink nyelvhasználati kérdései a nyelvi tanácsadó szolgálat tükrében* című tanulmányban (135–148). Az írás középpontjában az a kérdés áll, hogy milyen nyelvi ideológiák mutathatók ki a tanácsadó szolgálathoz forduló hétköznapi nyelvhasználók leveleiben, és milyen nyelvi ideológiákat igyekeznek érvényesíteni a nyelvi tanácsadó a válaszában. A tanulmány rámutat a nyelvi tanácsadásnak arra a nehézségére, hogy a kérdéses nyelvi formáról való leíró helyzetkép nem jelent valós iránymutatást az értékelést, tanácsot váró kérdezőnek, aki sok esetben pusztán azt szeretné tudni, hogy az adott szó, nyelvi forma „helyes-e”, „létezik-e”.

A harmadik, egyben utolsó nagy egység gyakorlati nyelvhasználati kérdésekkel foglalkozik. Ebben a tematikus egységben olyan írások találhatóak, amelyek olyan olvasók számára íródtak, akik nem kifejezetten nyelvészek, de érdeklődnek a nyelvi, helyesírási kérdések iránt. Az első, *Az egy névelő (egy) rút germanizmus?* című tanulmány (151–159) egy, a névszói-igei állítmány előtt használatos határozatlan névelővel kapcsolatos, máig élő nyelvi-nyelvűvelői babonára reflektál. A tanulmány több izgalmas kérdést is megválaszol: az olvasó megismerheti, hogy mit mond a kérdésről az előíró és a leíró nyelvi norma, a nyelv szokás, és választ kaphat arra is, hogy valóban germanizmusról van-e szó.

A szerző ezután egy másik írásban, *A létige + határozói igenév szerkezet és a nyelvi norma* (160–162), az ilyen típusú szerkezetek (például *be van fejezve*, *fel van virágozva*) nyelvhelyességi kérdéseivel foglalkozik. Ezek az alakulatok nem új keletűek a magyarban, és hozzájuk kapcsolódik az egyik, még ma is széles körben elterjedt nyelvi babona is, amely germanizmusnak bélyegzi és tiltja ennek használatát.

Ezt követően ismét a helyesírási témájú írások következnek. Sokak számára szintén fejtörést okozhat, hogy mit kell nagy vagy éppen kis kezdőbetűvel írni. Ez a probléma az orvosok esetében is felmerülhet. *A Tulajdonnévi jellegű alakulatok helyesírása az orvosi nyelvben* tanulmány (163–168) ismét az orvosi nyelvből meríti példáit, és bemutatja, hogyan kell helyesen írni a tulajdonnévi jellegű alakulatokat, például a több szóból álló elméletek, modellek, tervek, mozgalmak, programok, továbbá tesztek, skálák angolból fordított neveit. A szakmában az a szokás van érvényben, hogy az alakulat minden tagját nagy

kezdőbetűvel írják, a helyesírási szabályok szerint azonban a kisbetűs írásmód a normatív. Így például a *Semmelweis Terv* és a *Vizuális Analóg Skála* helyett a *Semmelweis-terv* és a *vizuális analóg skála* írásmód van összhangban a helyesírási szabályokkal. A kis és nagy kezdőbetűs írás mellett a másik nehézséget a különírás-egybeírás kérdése jelenti.

A kötet következő tanulmányának címe azért is találó, mert már a címében két példát sorakoztat fel az olyan típusú alakulatokra, amelyeknek a helyesírásával foglalkozik: *Nyakon csípjük és számonkérjük a helyesírási logikátlanságot?* (169–172). A tanulmány az igei alaptagú állandósult szókapcsolatok (*nyakon csíp, gúzsba köt*), valamint ezek -ás/-és képzős alakjainak írásmódjával foglalkozik, megállapítva, hogy bár a szabályzat 12. kiadása az ilyen típusú szerkezetek írásmódjának egységesítésére törekedett (vagyis sok, korábban kivételesen egybeírt -ás/-és képzős származékot különírat), még mindig megnehezíti ezek helyesírását a sok kivételes, hagyományosan egybeírt forma.

A harmadik egység ötödik tanulmányának a címe is egy nyelvi játék: *Nem tervezem eldönteni...* (173–174). A fő téma az, hogy vajon a normatív nyelvhasználat része-e a *tervez* ige segédigyszerű használata. Magyartalannak számít-e (miként a kérdést eredetileg felvető pedagógus gondolja), ha valaki azt kérdezi: „Zoli bácsi el tervez jönni?”. Írása végén a szerző így összegez: „S hogy az ilyen típusú szerkezet idővel elfogadottá válik-e a teljes magyar beszélőközösségben, azt *nem tervezem megjósolni*, bízzuk az időre és a nyelvszokásra” (174).

A tanulmánykötet utolsó két tanulmánya ismét az orvosi nyelvhez tér vissza: az első (*Redundancia az orvosi nyelvben: szabad-e vagy kerülendő?*) a „felesleges szószaporítás”, vagyis a pleonazmusok jelenségével foglalkozik (175–177), és ugyancsak a redundancia jelenségéhez kapcsolódik az *Orvosi nyelvünk fölösleges(?) „töltelékelemeiről”* című írás, amely a laikus megítélés szerint fölösleges, ám a leíró nyelvészeti kutatások szerint funkcióval rendelkező diskurzusjelölők kérdését (178–180) tárgyalja. Nyelvhasználatunk során számos redundáns elemet használunk: *beimportál, legideálisabb, CD-lemez, VIP-személy*, és szeretjük a hagyományos nyelvművelői felfogás szerint töltelékszavaknak nevezett elemeket is: *hát, izé, ugye, persze, valamilyen szinten*. Központi kérdés, hogy miért és mikor van szükségünk a diskurzusjelölőkre, és valóban nyelvhelyességi hibák-e ezek, miként az a köztudatban él (beleértve a nyelvi kérdések iránt érdeklődő orvosok nyelvi reflexióit is).

Összefoglalva látható, hogy a kötet több olyan kérdést is felvet, majd megválaszol, amely nemcsak a nyelvészeket foglalkoztatja, hanem a hétköznapi embereket is. A nyelvi ideológiákon túl olvashatunk mozgószabályokról, helyesírásról, egybe- és különírásról, szótagszámlálásról; arról, hogy milyen redundáns elemeket tartalmaz a nyelvünk, amelyek számunkra természetesek. A tanulmánykötetet számos, az orvosi szaknyelvből vett példa gazdagítja, még érdekesebbé téve a nyelvészetben kevésbé jártasak számára is. A kötet tanulmányai tehát elsősorban azoknak szólnak, akik érdeklődnek a helyesírási, nyelvi kérdések iránt. Jó szívvel ajánlható szerkesztőknek, korrektoroknak, pedagógusoknak, leendő tanároknak, nyelvszakos egyetemi hallgatóknak, akik bővíteni akarják tudásukat a helyesírásról, ennek izgalmas, problémás kérdéseiről és megoldási lehetőségeiről.

**Hegy, Laura: Spelling, language attitude in everyday language and in the use of medical jargon**

**Az írás szerzőjéről**

*Hegy, Laura*

hittanár-nevelőtanár–magyartanár szakos hallgató  
Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest

[laura.hegyi0730\[kukac\]gmail.com](mailto:laura.hegyi0730[kukac]gmail.com)